

לפרשת ויקהל פקודי: אורות וכלים

הגמרא במסכת ברכות (נה, א) דנה בשאלת סדר בניית המשכן והכנת הכלים. המדרש שבגמרא משווה את סדר הוראותיו של משה לבצלאל (בפרשת כי תשא) לסדר הביצוע של בצלאל (בפרשתנו: ויקהל). לפי המדרש ציווי של משה הוא "עשה לי ארון וכלים ומשכן": ארון קודם לכלים, וכלים קודמים למשכן עצמו. אולם בעוד שזהו ציווי של משה, בצלאל אינו מקבל את ההוראה ומקשה עליה: "מנהגו של עולם, אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר: עשה לי ארון וכלים ומשכן? כלים שאני עושה להיכן אכניסם?" מן הדו שיח בין משה ובצלאל, כפי שמוצג בגמרא, מתברר שבצלאל כיוון לדעת השכינה. אכן הקב"ה ציווה את משה לבנות את המשכן ואחר כך את הכלים, אולם משה בחר להציג לבצלאל את מפעל ההקמה בסדר הפוך: מן הכלים אל המשכן. משה מתפעל מחכמתו של בצלאל שחש בשינוי הסדר ומגיב לדבריו בהודאה על האמת: "שמא בצל אל היית וידעת?!".

נמצא שההיגיון של בצלאל מנוגד להיגיון של משה, אך מתיישב עם ההיגיון האלוקי. החלק החיצוני, הכלי, חייב להיות קודם לפנימיות ולמילוי.

בניגוד לדברי המדרש המובא בתלמוד, מדרש תנחומא משבח את בצלאל על שלא פתח בבניית המשכן אלא בבניית הארון. וכך נאמר בתנחומא:

זהו שנאמר: "תן לחכם ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסף לקח" (משלי ט, ט)... זה בצלאל, בשעה שאמר לו משה לבצלאל עשה משכן, אמר בצלאל למה הוא המשכן, אמרו לו להשרות שכינה בתוכו וללמד לישראל תורה, אמר בצלאל והיכן התורה נתונה, אמר לו כשאנו עושים משכן נעשה ארון, והוא התחיל בארון, שנאמר ויעש בצלאל את הארון וגו'. (תנחומא, ויקהל, סימן ח)

לפי התנחומא משה הורה לבצלאל לבנות את המשכן בסדר שהוא מן החוץ לפנים, מן המשכן אל הארון והכלים. אולם, דווקא בצלאל פתח בבניית הארון.

כל אחד מן המדרשים מבוסס בפשט תוך התמקדות בפרשיה אחרת או בדגשים שונים. בעוד שציווי של משה בפרשת כי תשא הוא בסדר של מן הפנים חוצה, סדר ההוראות של משה בפרשתנו (לה, ד-כ) הוא מן החוץ פנימה. ובעוד שסדר ההקמה בפועל אף הוא מן הכיסוי והמבנה אל הכלים והבגדים, הרי ששמו של בצלאל כפועל מופיע רק בסמוך לארון "ויעש בצלאל את הארון עצי שיטים..." (לז, א). לפיכך, יש לדון בשאלת הרעיונות המנוגדים העולים משני המדרשים.

על פי התנחומא ה"הברקה" של בצלאל הייתה שהוא בחר לפצוח בבניית העיקר לפני הטפל. בצלאל עמד וחקר את משה על מהותם של הדברים ועל מטרותם, ומשהבין את הקונספט של המשכן כמקום השראת שכינה, ומקור אור ותורה ידע שכדי שיוכל להקים את הדפנות, עליו להתחיל מן המהות, מן התוכן. אי אפשר לממש חזון מבלי להבין אותו לעומקו. בשביל לעטר ספר לא מספיק להבין את מילותיו, יש צורך להעמיק בשאלת הסוגה הספרותית, הסגנון ורובדי השפה השונים. בשביל לקדם פרויקט יש למפות את קהל היעד, את צרכיו ואת מטרותיו של הפרויקט. ובשביל לתכנן מבנה צריך להבין מי ישתמש בו, לשם מה ואיזו אווירה על המבנה להשרות. הארון הוא סמל למהות ולתוכן. רק כשהוא מונח לפניך תוכל להקים סביבו את המשכן.

כאמור, לדעת המדרש בבבלי, הסדר הפוך. קודם יש לעסוק בתשתיות, בהנחת היסודות, ורק אחר כך אפשר לפעול ביצירתיות ולעצב בקווים אדריכליים עדינים את ישותו של המקום. לא קונים ספה לפני שיש סלון, שמא יתברר שהספה גדולה מהסלון. וכך גם האדם רוכש השכלה, חינוך ומקצוע מתבסס בעולם, לפני שהוא מקים לו בית ומשפחה.

ר' צדוק הכהן מלובלין (ליקוטי מאמרים, עמ' מג) מציין שאדם הראשון נברא ביום שישי, כך שייכנס קודם כל לשבת. רק לאחר השבת ניתן להבין את משמעותם של ימי השבוע. רק לאחר שיש תוכן ומתווה, אפשר להבין

לשם מה נועדו ימי השבוע, ולחיות אותם נכון. פרשתנו מקדימה את הציווי על השבת לתיאור בניין המשכן. ובכך, מקדימה את השביתה למלאכה. ואת העונג הרוחני לעמל הקליפות והעטיפות. כדי לתאם ציפיות, כדי ליישר דרך, חייבים להיות מודעים למגמות. מי שיודע שבסוף הדרך יוכל להגשים את שאיפותיו וחלומותיו, יהיה נכון לעשות את כל הדרך לשם. המטרות יהיו הפנסים המאירים את הדרך ויהוו כלי לבחור בנתיב הנכון. עם זאת, הביטחון בהצלחה תלוי פעמים רבות לא רק בחזרה אל החזון ואל הרעיון ופירושו בהתאמה למצבים המתחדשים. ישנו יתרון גדול וחשוב בהיצמדות לקונסטרוקציות שמרניות, לכללים נוקשים ולהנחיות ברורות, וכך אומר ר' צדוק: "אלא שצריך הגדרה שלא יהיה חכמתו מרובה ממעשיו שזה יגרום שבירת הכלי כי ירצה אחר כך לפעול פעולות שלא בהגדרה רק כפי ריבוי ההשגה" (שם). אדם שנצמד יותר מידי לתפיסות הרוחניות, מגיע הרבה פעמים לידי שבירת הכלים והמסגרות. כך למשל, הוא יכול לסבור בטעות שעל מנת ליהנות בשבת ולהתענג עליה, כדאי ורצוי גם להבעיר אש בשבת. לפיכך, צריך לדעת שישנם גם כללים נוקשים, גם מסגרות קבועות במידות נתונות. לתוך אלו ועל פי מידתם יש לצקת את התכנים בצורה מדודה ואחראית. על פי התנחומא קודם הדמיון והמעוף למימוש, ועל פי הבבלי דווקא המסגרת המוחשית מסייעת לדייק בתכנים. המתח בין שני הקצוות הוא מתח שקיים בפסיקת ההלכה כמו בהכרעות יומיומיות. איזה משקל לייחס לכבלים ואיזה משקל לייחס לרוח ולרעיון, כמה לפרוץ ומתי לגדור ולתחום. מן האיזון שנוצר על פי שני המדרשים ניתן ללמוד שהתשובה לקונפליקט הזה היא לא הכרעה לקוטב האחד, אלא דווקא קיומו של דיאלוג מתמיד בין הקטבים. בכל מצב, חכמתו של האדם מחייבת אותו לחוש איזה מן הכלים ישמש אותו ואיזה מהם יושם בראש. ולואי ונתמלא בכל צעדינו: "רוח אלוקים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה".